

Kvinner og kvinnebilder i norsk presse rundt 1913

Pressehistorisk tidsskrift nr 20/2013

Utgitt av

Norsk Pressehistorisk Forening

**Redaksjon for dette nummeret
av Pressehistorisk tidsskrift:**

Arnhild Skre (ansv. red.)
Else-Beth Roalsø (gjestered.)
Marte Stapnes (red.sekr.)

© 2013 Forfatterne

Design: Endre Barstad
Omslagsillustrasjon: Venninner på Ubostad leser Lindesnes Avis og avisen Agder.
Foto: Hangaard/ Historiske Foto-Marnardal og Audnedal.
Ikke krediterte tekster og foto: Arnhild Skre

Grafisk produksjon: 07 Media – 07.no

ISSN 1891-9472

Utgitt av Norsk Pressehistorisk Forening
Abonnementet er inkludert i medlemskontingenten.

Adresse:
Norsk Pressehistorisk Forening
c/o Mediebedriftenes Landsforening
Kongensg 14
0153 Oslo

Hjemmeside: www.pressehistorisk.no

Redaksjonsadresse:
Pressehistorisk tidsskrift
v/ Redaktør Arnhild Skre
Bjerkealleen 6
1914 Ytre Enebakk

Telefon til redaktøren (+47) 90892178
E-post arnhild.skre@gmail.com

Allers for hundre år siden: Allers hadde store og flotte illustrasjoner, og hadde blant annet en tradisjon med «reportasje»-malerier. Her ble en situasjon fra Balkankrigene visualisert for publikum uten at man var avhengig av at pressefotografer hadde adgang til krigsskueplassen. Allers nr. 4 1913.

Ukebladene i 1913

Underholdning, opplysning og kvinnebilder i endring

BIRGITTE KJOS FONN

Førsteamanuensis i journalistikk
Birgitte-Kjos.Fonn@hioa.no

Helse, hjem og kongelige – allerede i stemmerettsåret hadde ukebladene fått sitt kjente preg. Men ukebladene anno 1913 forteller også en annen historie. Husmorstoffet var ikke bare trivielt, men viktig for folkehelsen, og selv kongestoffet var ikke bare kongestoff, men nyttig utenriksstoff for ukebladlesere som søkte kunnskap utenfor sin egen lille verden. For 100 år siden var ikke bladene bare opp-tatt av å underholde sine lesere, men også av å gi substansiell informasjon til nye grupper av kvinnelige lesere i et samfunn med økende sosial mobilitet – og samtidig kanskje flytte noen steiner, bit for bit.

Ved første øyekast virker ukebladuniverset i 1913 forunderlig kjent, selv om tidskoloritten skifter. Da som nå var annonsene for vidundermidlene et viktig innslag, som for helsekostmiddelet Sanatogen, som hjalp mot de fleste former for nervesvekkelse. Undertøysreklamene var på plass – med løfter om korsetter som passet selv de

*«med løfter om korsetter
som passet selv de mest
«korpulente specialfaçonere»»*

mest «korpulente specialfaçonere».¹ Allerede i 1913 var parisermoden mer mangfoldig enn noensinne – og mosjon var visstnok bra for helsen også for hundre år siden. Ellers var det innredning, søm, føljetonger og kongestoff, og ukebladenes dekning fulgte da som nå årstidene og høytidene i en evig runddans mellom jul og påske, sommer og høst, fra varmende vinterpunsj via vårens nye moter til bruken av cognac i sensommersylingen.² Men samtidig illustrerer ukebladene i stemmerettsåret hvordan et nytt kvinnebilde var i ferd med å vokse fram – også i denne siden så nedvurderte delen av medieoffentligheten.

Rundt forrige århundreskifte var ukebladene i ferd med å bli folkelesning. I løpet av få tiår hadde bedre skolegang og økte

1 Annonsen for Sanatogen og korsetter var typiske i de bladene som her er undersøkt. Sanatogen var et vidundermiddel som ble annonsert i en rekke blader på denne tiden, herunder Nylænde, og det var ikke måte på hvilke helbredende effekter det hadde. I dag markedsføres fortsatt et preparat med samme navn i alle fall i Storbritannia, men er nok ikke mye mer enn et multivitaminpreparat. Korsettannonser var også svært vanlige. Teksten her henspiller på en annonse fra «Korsettsalonen Maud» i Nedre Slottsgate, som lovet korsetter for alle figurer, fra de smukke og elegante til de korpulente med høie og lave buster.

2 F.eks. Hjemmet nr. 1, 4, og 32.

leseferdigheter, stigende levestandard og bedre distribusjonsmetoder – og til og med leselys om kvelden – gjort en større andel av befolkningen til lesere. Med denne utbredelsen kom også familiebladene (Rørslett 1977: 21), som appellerte til bredere lesergrupper og ble attraktiv fritidslesning.

Kvinnene var selvsagt en viktig del av de nye leserne. Mot slutten av 1800-tallet hadde kvinnene fått adgang først til middelskole, så til gymnas, og flere yrker ble åpnet for kvinnene. Lange var likevel kvinneoffentligheten langt mer begrenset enn i dag, og dagsavisene hadde på sin side lite stoff som direkte angikk kvinnene (se Eide og Roalsøs artikkel i dette nummeret). Noen medier tok riktignok kvinnespørsmål svært på alvor, og dette gjaldt ikke minst tidsskriftet *Nylænde*, som ble redigert av «stemmerettsgeneralen» Gina Krog i en mannsalder og var selveste «Tidsskriftet for kvindernes sak». *Nylænde* tok for seg arbeids-, lønns- og utdanningsforhold for kvinner, barnarbeid, sosiale forhold og så videre, og i tillegg var *Nylænde* selve foregangsbladet for den allmenne kvinnestemmeretten. Den som leste dette bladet, var særdeles godt orientert om viktigheten av at kvinner skulle få en plass i samfunnet utenfor hus og hjem. Men de fleste leste jo tross alt ikke *Nylænde*, som i tiden rundt 1913 dessuten bare hadde rundt 400 aktive abonnenter (Lønnaa 1996: 22). Det er dermed langt mer sannsynlig at den jevne kvinne leste ukeblader – de mange familie- eller kvinnebladene som allerede var i sirkulasjon³ – som *Hjemmet*, *Allers Familie-Journal*, *Illustrert Familieblad*, *Husmoderen* og *Urd*, flere av dem

med femsifrede antall lesere.⁴ Men var ukebladene påvirket av kvinnesaken og kvinnesakslitteraturen? Hva slags oppfatninger av kvinnesak – og hva slags kvinnebilder og verdensbilder generelt – ble formidlet gjennom ukebladene i stemmerettsåret?

Denne artikkelen bygger på gjennomlesning av de første sju månedene i 1913 av ukebladene *Hjemmet*, *Allers* og *Urd*. De to første bladene er valgt fordi de fortsatt kommer ut, slik at også dagens lesere kan ha en idé om hva slags blader det er – selv om de selvsagt har endret seg en del på hundre år. *Urd*, som gikk inn i 1958, er videre valgt fordi det var et blad som etter datidens standarder ble oppfattet som mer opptatt av kvinnesaken enn mange av de andre kvinne- og familiebladene – og *Urd* har dessuten vært regnet som et interessant tilskudd til den norske bladfloraen på grunn av satsingen på kulturstoff (bl.a. Breivik 1980). I tillegg har *Nylænde* vært brukt som et referanseorgan for å få innblikk i sentrale begivenheter denne våren, men dette bladet er ikke systematisk referert her.

Selv om *Hjemmet* og *Allers* i dag oppfattes som forholdsvis like publikasjoner med nokså sammenfallende nedslagsfelt, var det en viss forskjell på de to i 1913.⁵ En viktig ulikhet besto i hvordan bladene var organisert. Alle de tre bladene hadde nyhets- og reportasjestoff, annonser og noen skjønnlitterære innslag, men *Allers* skilte seg fra de to andre på den måten at ny-

*«Rundt forrige århundreskifte
var ukebladene i ferd med
å bli folkelesning»*

3 Også familiebladene var særlig rettet mot kvinnene (Gripsrud 1999: 9, 19).

4 *Hjemmet* hadde 48 000 abonnenter i 1913, ifølge *Hjemmet* nr. 5. *Allers* hadde ifølge Gripsrud 1999 et opplag på 46 000 allerede i 1905.

5 På dette tidspunktet kalte *Allers* seg et familieblad, mens *Hjemmet* kalte seg «Damernes blad». Om dette innebar noen forskjell når det gjelder målgruppe, drøftes kort senere.

hetsstoff og annonser var skilt ut i et eget tillegg, slik at selve hovedbladet var et mer rendyrket organ for reportasjestoff, skjønnlitterære innslag eller ganske enkelt oppbyggelige tekster – og illustrasjoner. *Allers* tilhørte en egen tradisjon i ukebladverdenen som utmerket seg med spesielt store og flotte illustrasjoner, ofte helsides og ofte i fire farger, noe som trolig hadde sammenheng med at bladet mindre enn 40 år tidligere var etablert (i Danmark) som et «Illustreret» familieblad. Faktisk liknet *Hjemmet* (også opprinnelig dansk) og *Urd* mer på hverandre, med blandingen av nyhets- og samfunnsstoff, skjønnlitterære og oppbyggelige tekster, annonser og veiledningsstoff innenfor samme omslag.⁶

Tidligere tiders ukeblader kan gi et innblikk i kvinners liv på en bedre måte enn dagspressen kan gjøre, og de illustrerer samtidig hvor ufattelig mye som har endret seg både når det gjelder kvinners stilling og synet på likestilling fra 1913 og fram til i dag. Selv *Urd*, som altså var et relativt fremsynt blad hva kvinnesaken angår, forfektet et syn på kvinnerollen som ligger langt fra det som er gjengs i 2013. I beste fall kan man kanskje kalle *Urd*-redaksjonen en slags forskjellsfeminister – noe som i og for seg var en selvfølge dersom man skulle ta til orde for kvinners sak i en tid der troen på kjønnsforskjellene fortsatt sto så sterkt. *Urds* redaktør gjennom de første 37 årene, Anna Bøe, redigerte et blad som var preget av hennes religiøse grunnsyn – og i det lå en oppfatning om at kvinnens naturgitte oppgave først og fremst var å ta seg av hjem og

familie. Men hun mente også det var svært viktig at kvinnene tok aktivt del i samfunnslivet «fordi hun ofte har et finere øre, en mer lydhør sjæl –, fordi der i ethvert fald alltid vil være sider ved livet, som hun vil forstå bedre end mannen».⁷

Nyheter ut til kvinnene

Om mye av stoffsammensetningen var som i dag, var det også noen klare forskjeller. Den aller viktigste var at ukebladene hadde nyheter, samfunnsstoff og politisk stoff. Mens dagens ukeblader for det meste satser på motestoff, oppskrifter, smekre modeller, og – som tabloidavisene – nyheter som er konstruert på grunnlag av informasjon om mat og helse, var mange av sakene i 1913 reelt nyhetsstoff, om alt fra store internasjonale begivenheter til små snutter om den nylig avholdte Holmenkoll-

dagen eller at en ny skole var åpnet i Ski.⁸ En god del av nyhetene hadde et aktuelt personfokus. Det var gjerne en nyutnevning – som av den nye biskopen av Kristiania Jens F. Tandberg, av Gunnar Knudsen som i 1913 ble statsminister for annen gang,⁹ eller av *Morgenbladets* nye redaktør, den senere Høyre-kjempen C.J. Hambro.¹⁰ Eller det kunne være et dødsfall. Et hovedoppslag med flere siders oppfølging når prominente mennesker avgikk ved døden, var slett ikke uvanlig. Aktualitetsstoffet kunne også være bakgrunnsstoff med en tydelig aktuell knagg, som for eksempel hundreårsjubileene for fødselsåret til Søren Kierkegaard eller Camilla Collett¹¹ –

«I beste fall kan man kanskje kalle Urd-redaksjonen en slags forskjellsfeminister»

6 De skjønnlitterære tekstene er ikke tatt med i analysen av disse bladene, først og fremst fordi de skulle studeres fra et pressehistorisk perspektiv, ikke litteraturvitenskapelig. Det kan imidlertid være gode grunner for å gå inn i de skjønnlitterære ukebladtekstene fra tidligere perioder – og også studere dem diakront.

7 Anna Bøe i en kommentar til et lovforslag om kvinners adgang til statlige embeter, i 1911. http://nbl.snl.no/Anna_Bøe/utdypning.

8 *Hjemmet* nr. 4 og 10.

9 *Hjemmet* nr. 4 og 5.

10 *Hjemmet* nr. 12.

11 F.eks. *Hjemmet* nr. 4, *Urd* nr. 3, 4, 5, 6 og 7 og 18.

jubileer vi for øvrig kjenner igjen fra mediedekningen våren 2013, hundre år etter.

En grunn til denne fokuseringen på reelle – i motsetning til konstruerte – nyheter var trolig at kvinner ikke leste aviser i samme grad som menn. Kvinnene var på vei opp i samfunnet, og dermed måtte også de bladene som ble lest av kvinner, bidra med substansiell informasjon. Det er åpenbart at bladene ble redigert etter det prinsippet at de skulle bidra med litt *underholdning*, litt *oppdragelse* (bladene var forholdsvis moralske sammenlignet med i dag) og ikke minst litt *opplysning*. *Allers* hadde til og med slagordet «et underholdende og belærende familieblad» – men begrepet «belærende» hadde selvsagt ikke dagens negative konnotasjon.¹² Flere

skribenter har tidligere beskrevet *Urd* som et blad som skilte seg ut sammenlignet med andre dameblad fordi det hadde en tydelig kjerne av opplysnings- og orienteringsstoff.¹³ Når man studerer ukebladene så langt tilbake som fra 1913, er det imidlertid åpenbart at alle hadde både opplysnings- og orienteringsstoff.¹⁴ Slik sett sto de i en tydelig tradisjon fra de første ukebladene som kom på norsk fra midten av 1800-tallet. Dette var mer eller mindre rene folkeopplysningsorganer, men de hadde alt i alt en lavere utbredelse, og de ble skrevet av menn og for det meste sikkert også for menn. Med fremveksten av familiebladene – som da i praksis inkluderte også kvinnene i lesningen – ble folke-

12 Bjørnstjerne Bjørnson hadde for eksempel også lagt vekt på det «belærende» da han redigerte *Illustreret Folkeblad* et halvt århundre før (*Rørslett* 1977: 17).

13 Ifølge *Rørslett* 1977 og *Tjølv Egeland i Norges litteraturhistorie* bind 5, gjengitt i *Breivik* 1980. Det samme kom fram i *Aftenpostens «nekrolog»* over bladet i 1958, *Breivik* 1980: 2.

14 *Urds* kan jo imidlertid ha vært mer høyverdig, siden blant annet kulturstoffet sto så sterkt.

opplysningstanken generelt svekket, skriver Gripsrud (1999: 19), men det er opplagt at de bladene som her er undersøkt, også hadde et sterkt ønske om å opplyse leseren, ikke bare underholde.

Men hva som regnes som opplysning for et norsk ukeblad, har altså endret seg på hundre år, og det politiske elementet er mer eller mindre forsvunnet fra ukebladsjangeren. I 1913, derimot, hadde det politiske stoffet og aktualitetsstoffet betydelig prioritet. En iøynefallende forskjell er dessuten at bladene var langt mer

internasjonalt orientert enn i dag. I dag er norske ukeblader jevnt over nokså innoverskuende norskvinklet. Dette går blant annet fram av en undersøkelse av sju norske ukeblader fra 2011

der *Hjemmet* er med, men ikke *Allers*. I korte trekk forteller denne undersøkelsen at i de (ikke altfor mange) sakene der utenlandske personer eller destinasjoner var med på den ene eller andre måten, var vinkelen likevel gjerne norsk (Fonn, Orgeret og Simonsen 2012).¹⁵ I 1913 innbefattet viljen til opplysning i ukebladene i høy grad det som i dag regnes som utenriksnyheter. Utenriksstoffet var også mer genuint utenriksvinklet.

15 *Studien gjaldt Hjemmet, KK, Tara, Henne, Norsk Ukeblad, Det Nye og Elle. Det utenlandsstoffet som er, er hovedsakelig fremstilt som blottet både for politikk og problemer. Studien viser også til en artikkel av Breen (2011), som peker på at det «utenlandske» stoffet kan ha vært gjenstand for en backlash – for ti år siden fant for eksempel KK bokhandleren i Kabul, noe hun mente ville vært utenkelig med den måten bladet ble redigert på ti år senere. Også i 1913 var en del av utenlandsstoffet nokså forskjønnende, men en vesentlig forskjell er at i dag har man den informasjonen som trengs for å lage mer nyansert utenlandsstoff. Hjemmet er for øvrig fortsatt landets største ukeblad og den fjerde største trykte publikasjon, etter Aftenposten, VG og Se og Hør. Også Allers er et av de største ukebladene – i 2010 lå det på femteplass i opplag.*

Litt om vore kvindeforeninger.

Der findes rundt i vort land en hel masse kvindeforeninger, og disse virker jo hver for et eller andet godt formaal.

Men skulde vi ikke ogsaa — i de timer vi er sammen — kunne arbejde lidt mere paa vor egne aandelige udvikling?

Endel foreninger (men ogsaa kun et faatal) har hollenhed ved sine sammenkomster. Dette er bra, men det er ikke nok.

Vi vet jo hvor saergelig vi kvinder staar tilbage naar det f. eks. gjælder en diskussion.

Er vi paa et diskussionsmøte, hvor der er mængde med, — nei sandelig om vi tør staa op forat vi vor mening (for en mening har vi sagtens, kanske lige saa godt som manden). Vi er ikke vant til at ta del i en diskussion, derfor fortier vi heller denne vor mening. Vi kan jo ellers saa godt snakke for os; det er ikke det det kommer an paa, men veie pro et contra angaaende en sak, fremsætte virkelige saaglige indlæg i en debat, det mangler vi saa totalt avsele i; det er her vi trænge opdragelse og udvikling, og for denne opdragelse og udvikling vilde de mange sammenkomster inden kvindeforeningerne aabneting være det rette forum.

Men hvordan skulde saken kunne gribes an? vil man spore.

Hertil vil jeg svare: — En forening vælger jo altid en bestyrelse, som forestaar arbeidet etc. Na har der foruden denne bestyrelse ogsaa vælges en underholdningskomite, saavhaengig av bestyrelsen og valgt for et koertere eller længere tidsrum, alt efter som det maatte passe.

De fleste foreningsmøter pleier at være et par timer. Man vil jo gjerne hilse lidt paa hverandre, pære eller hinandens hollendende osv. La os så, at den første time medgaar hertil. Naa bruker vi den sidste time som underholdningstid, samtidig som vi arbeider. Det gaar jo godt an at arbejde samtidig som der tales. Hven husker ikke hvad der staar i voren:

«Og men hvordan littig gaar, ikke manden stille naar».

Underholdningskomiteen skal saa sørge for at skaffe diskussionsmøter, som gjerne indledes med et litt foredrag; derefter opfordres samtlige til at delta i diskussionen.

Det vil være en god maatte for kvinderne at opvære sig paa, saaledes inden sin egen midte, og det vil ikke være længe, forend de vil kunne delta i diskussioner ved større møter.

Na er det ikke min mening at der altid skal være diskussionsmøter; det vilde være allfor ensformig i længden. Komiteen maatte sørge for avveksling med foredrag, diskussion, deklamation og hollenhed — kort alt som kan fremme vor aandelige udvikling.

Gid mange av «Urds» læsere vilde ta dette «skipt» av «Urd» med til den kvindeforening hvor de bærer hjemme, saa disse forslag kunde bli gjort til gjemtaend for drøftelse og overveielse.

X.

Gratismonstre for april.

Fig. 1. Morgenkjole. Fig. 2. Knaep for ansjopiler 9—12 aar. Fig. 3. Kjole for ansjopiler 9—12 aar.

Fig. 1.

Denne praktiske og pene morgenkjole kan synes av et av de moderne blomstrede eller ensfarvede stoffer, der paa vrangen har en helt anden farve. Tø krave, spjøl paa ærmene og holling foran tas saa sløpplihen vrangen av talet. Vi har set to modeller eller dette maatte; den ene var blå og sort med ensfarvet sort krave etc.; den anden var blomstret rødbrun med en varm rød farve — vrangen av talet — i krave, spjøl osv.

Maatteet bestaar av 4 dele: $\frac{1}{2}$ bukved, $\frac{1}{2}$ hollved, ærme og krave.

Fig. 2. Knaep for ansjopiler 9—12 aar. Maatteet bestaar av 6 dele: 1 først, $\frac{1}{2}$ ryg, 1 over- og 1 underærme, $\frac{1}{2}$ krave og holl.

Fig. 3. Kjole for ansjopiler 9—12 aar. Maatteet bestaar av 8 dele: Livet: 1 først, $\frac{1}{2}$ ryg, 1 ærme, $\frac{1}{2}$ krave, holling og holl. Skjørtet: $\frac{1}{2}$ først, 1 hollstykke.

Fig. 2.

Fig. 3.

THORNES ANSJOS

er nu at få hos de fleste handlede.

Urd for hundre år siden: Symønstre og forslag til hvordan kvinner kunne bli bedre debattanter i en ny tid med mer kvinnelig deltagelse i samfunnslivet, side om side. Urd nr. 16 1913.

Utenriksaker var temmelig utbredt i pressen generelt, og trenden med de norske vinklingene kom ikke før senere (Simonsen 2010: 305ff.).

Husstell-, mat- og helsestoff

Med dette fokuset på aktualitetsstoff skrev ukebladene i 1913 kanskje mer *for* kvinner enn *om* dem, i alle fall når man ser på de høyest prioriterte sakene. Rundt 40 prosent av forsiden i *Urd* og 20 prosent av forsiden i *Hjemmet* handlet om kvinner.¹⁶ *Allers* hadde som sagt en annen organisering med nyheter konsentrert i tillegg, og oppslagene her var oftest meldinger og notiser, ikke større enkeltsaker. I dette notisstoffet måtte man helt ut til nr. 3 i 1913 før man i det hele tatt så snurten av en dame. Det var et bilde av den nyvalgte amerikanske president Woodrow Wilson på spaseretur med sin datter – men ellers var ikke datteren nevnt med et ord, og det gikk ikke engang fram hva hun het.¹⁷

Men kvinnene var på vei inn, og enda mer kvinnelig var selvsagt stoffet inne i bladene. Særlig gjelder dette veiledningsjournalistikken. Den handlet nokså systematisk om husmorens domene, med tips og råd om hvordan man bestyrte en – ofte temmelig stor – husholdning. *Allers* hadde riktignok ikke veiledningsstoff, men som antydning betyr ikke det at ikke bladet hadde opplysningsstoff, både fra innenriks- og utenriksfronten. Mangelen på veiledningsstoff, og

16 *Hjemmet* hadde en ordning med «doble» inngangssider – en omslagsside med et forholdsvis stort foto og en kort tekst, omkranset av annonser, og så en illustrert kolofonside som anga hva som gjerne var hovedsaken. Prosenttallet avhenger litt av om man regner med begge eller bare den ene av disse inngangssidene, og ettersom de hadde litt forskjellig funksjon, kan det være gode grunner for begge deler.

17 *Allers* nr. 3, tillegg.

den delte strukturen med «harde» nyheter i én del og reportasjer, billedstoff og skjønnlitterære tekster i en annen, reiser selvsagt tvil om den «harde» delen i det hele tatt var beregnet på husets kvinner. Annonsene i en publikasjon gir imidlertid en god indikasjon på hvem målgruppen er. I likhet med de to andre bladene hadde også tillegget til *Allers* en rekke annonser som må ha vært rettet direkte mot kvinnene – som den typiske oppfordringen om å kjøpe Fredr. Hvedings norske pussemiddel «Blankolin». For ikke å snakke om reklamen for det orientalske kraftpulveret *Büsteria*: En «smuk, fyldig Legemsform opnaas gennem vort orientalske Kraftpul-

*«man måtte helt ut til nr. 3
i 1913 før man i det hele tatt
så snurten av en dame»*

ver 'Büsteria', lovl. Beskyttet, præmieret med Guldmedaille», het det i annonsen, som lovet dem som slet med magerhet en vektøkning på inntil 30 pund på seks-åtte uker, og var «helt og garantert uskadelig». El-

ler det like supre middelet *Bovatul*, «det eneste sikre middel til aa opnaa en fyldig byste».¹⁸ Ellers hadde alle bladene annonser som særlig dreide seg rundt husstell, helse, mat og klær, men også nytelsesmidler som tobakk og alkohol, og noe underholdningsteknologi – grammofonen. En del av disse annonsene har nok forsøkt å fenge mannlige lesere, men brorparten synes rettet mot «the homemaker» – kvinnene. Det kunne til og med gjelde noe så «mandig» som whiskyannonsene, som i denne fra *Hjemmet*: «Whisky er mere eller mindre skadelig, og gjælder det derfor at fraaade deres mand, at kjøbe de sorter der inneholder fusel. Pas derfor paa, at intet andet merke end 'ENCORE' findes i Deres hus. Bedste medicinske uttalelser forefindes.»¹⁹

18 *Allers* nr. 3 og 17, tillegg.

19 *Hjemmet* nr. 5.

304

HJEMMET

303

Fransk større mænd i sin livs privatlege med tykke bolger.

Naar uvender møtes.

De del står sig, at de tykkede have ikke fremadtil at holde stand mod de frembragende bolgerne, som rykket nævner og nævner til hovedtiden, begynde man som værel af bygge for, at lythens lufthavne vilde komme til at gå af over de fremmede, som holdt i Kædetingspæl. Mængderne sendte derfor skide til bespæres og landstuds marinesoldater, som skilde vrede over sine landmænds sikkerhet. Indstødt blev frende ikke forsynd. Dermed leter det til, at endele av de gære sjældt har sydes, tiden blev lang, og arvinger somas private stignant. Vort kildete viser at av resultaterne.

Vandsøttere.

Det var et besynderlig øye, som stulte de partisen, der forleden dag sat Vindensstøpsene friske luft i den tidligere mængdeland. Mens solen kastede sine stråler med grønne brenner gæster, som man den herre sporene omkring med et apparat av form som en vanddelt kold i hænder. Det var deltagere i den internationale kongres for eksperimenteral psykologi, som var mødt frem for at gi en prøve på sin dygtighet i at bestemme jordens magnetiske. Med den merkelige gjensind i hænder gik de fire herre tekniske omkring, indtil apparatet pludselig drejede spindelen i veiv. Dette skæde da bety, at på dette stød var der en luftbet under jordoverflaten. Ligt længer kort sættel spindelen sig igjen, d. v. s., at jorden etter blev stødt. De fire herre angav

Vitens, som udførelsen skal til gaa.

singer, som vil komme til at staa som en skam plet på kvindens historie. Kvæde holdere, uventede rygninger, hunderygninger og overordl markerer disse fortællere vel. En vel, som forenden — det man man da tro — lene til fore dem længer og længer bort fra det tilgode maad. For hvem vil vel paa sig det ansvar at gi en slik sætning smedde mennesker ret til at være med at bestemme, hvem det gjelder folk og sines veltid? En av dems sidste beretninger har været at skide til på en eksperimentelle fra White's vilde, som blev fuldstændig ødelagt.

Histories ender ikke sagt om, hvad fra White har gjort de renele udførelser.

Det franske hærlovsforslag.

Det franske lovforslag om indførelse av 2 års tjenestetid for værnepligtige har fremkaldt en storm av bevægelse i Frankrike. Bevilgningen deler sig som sædvanlig ved modstande i lovgivende krets. De, som har sympati for forslaget, mener, at den franske hær setop beredelsen vil få det, som den trenger med til for at kunne værelt sine opgaver på en tilfredsstillende maade i den kommende tilfælde. Opposisjonen derimot deler ikke denne opfatning og har i den forbindelse foreslået en retlige demokratismønter. Der av lovforslag lener til pådragning av demonstrasjonens næste, som dyppet indledes til regjeringen. Ogsaa herre blir opfordret til at skrive under på disse lister.

Bestemte lillende viser setop en fransk lista på, som skifter under på lista.

Franske born vandsøttere oppa prøvtes med kvanlig sørgelig.

De gale suffragetter.

Med en ihedighet, etter rettere sagt, med en fanatisme stes like fører de engelske stemmeretbevinder frem med sine vedlig-

Ette vandløbsforbudsgrænse i Vindensstøpsen ved Paris.

Flinke piler op, en luftbet av almas hælset.

Hjemmet for hundre år siden: Som en del av nyhetsstoffet fulgte ukebladene med på hva de engelske stemmerettskvinnene holdt på med. Bladene var ofte, i litt varierende grad, opptatt av at suffragettene ikke måtte skade saken. Hjemmet nr. 16 1913.

I *Hjemmet* og *Urd* var veilednings- og opplysningsstoffet ganske fremtredende, både som rådgivningsspalter og som tips om søm, husstell, matlaging og helse. Mat- og husstellet var atskillig mer krevende enn i dag, og selv om mange lesere temmelig sikkert hadde hjelp i huset, var mange av husstandene der ukebladene fant sine kvinnelige lesere, fortsatt gårdsbruk med tung drift og innslag av naturalhusholdning. Som Kari Gåsvatn har pekt på i boken *Formødrenes stemmer*, var det å lede det daglige arbeidet på en gård som å lede en stor bedrift (Gåsvatn 2013: 83). I det hele tatt er det man kan kalle husholdningsøkonomi en viktig del av veiledningsvirksomheten i bladene.

Matmessig handlet det om å få tak i de beste råvarene, men også om å ikke la noe som helst gå til spille, i beste Henriette Schönberg Erken-ske ånd – foregangskvinnen med de berømte kokebøkene. Men dekningen pekte langt utover det rent ernæringsmessige: I tiårene fram mot århundreskiftet var husstell blitt et stadig viktigere samfunnsspørsmål og etablert som et anerkjent fag. Myndigheter og opplysningsvesen hadde forlenget fattet interesse for den betydningen «det kvindelige stel» hadde for folkehelsen. «Husmødrene ble derfor nøkkelpersoner i en befolkningspolitikk som tok sikte på å bekjempe spedbarnsdødelighet, forebygge sykdom og sikre sunnhet. Dermed kom husstell til å bli etablert som eget kunnskapsfelt og opplæringen av husmødrene gjort til en samfunnssak,» skriver Gro Hagemann, også hun i *Formødrenes stemmer* (Hagemann 2013:25). Det er rimelig å se *Hjemmets* og *Urds* opplysnings- og underholdningsvirksomhet om de forskjellige sidene ved husstellet i lys av dette. Det som i dag ses som trivialiteter i ukebladdekningen, var samfunnsmessig særdeles viktig arbeid, og når kvin-

nene følte stolthet over virksomheten, ble det også morsomt og meningsfylt.²⁰

Sannsynligvis av samme grunn var også *helse* blitt etablert som et viktig felt for ukebladene. Det er for det første en nær sammenheng mellom matstell, hygiene og helse – og veiledningsstoffet inneholdt tips om alt fra hermetisering av mat til praktiske råd om hvordan man kunne unngå at tyfusbakterier spredte seg til melken man drakk.²¹ Men bladene brydde seg også om de helse spørsmålene som ikke var direkte knyttet til matlaging og renhold. Noe av helsestoffet handlet, som i ukeblader og tabloider i dag, generelt om hele familiens helse, i 1913 trolig i enda

store grad hustruens ansvar. En del letterestoff handlet om hvordan leserne, og særlig kvinnene, skulle forbedre sitt utseende – heller ikke det noe ukjent fenomen i dag. Runde, smukke skuldre kunne

man få ved daglig å gjøre foroverbøyde øvelser.²² Det ble anbefalt raske, daglige spaserturer, dype åndedrag²³ og massasje for den generelle folkehelsen – og massasje skulle visstnok dessuten kunne hjelpe både mot rynker i ansiktet og «møl» i håret.²⁴ Noen av tipsene står seg fortsatt i dag, og noen har tiden definitivt løpt fra. Det er neppe noe ukeblad som i dag vil fraråde «frugtsommelige» å drive gymnastikk, hjelpe fortvilte mødre med råd om hvordan de skal få bleket barnas røde hår, eller hevde at møllspiste

20 Dette er også et poeng i Maria Berg Reinertsens ferske bok om Henriette Schönberg Erken, se *Morgenbladet* 27. september 2013.

21 *Urd* nr. 14, *Hjemmet* nr. 1.

22 *Urd* nr. 8.

23 *Urd* nr. 23.

24 *Urd* nr. 5, 14. Også i 1913 kunne man ellers registrere et visst sammenfall mellom påstander i veiledningsspaltene og i bladets annonser.

*«Husmødrene ble
derfor nøkkelpersoner i
befolkningspolitikken»*

hårtupper skyldes slapphet og dårlig konstitusjon.²⁵

Det var ikke sjelden at det vi vil oppfatte som et litt pussig kvinnesyn, snek seg inn i artiklene. Eller kanskje vi snakker om et pussig syn på begge kjønn? I en artikkelserie som gikk over mange numre, tok *Hjemmet* for seg en lidelse – eller heller et sett med lidelser – som så ut til å være en blanding av nerveproblemer, depresjoner og det som i realiteten kan ha vært mer fysiske tilstander – trolig beslektet med dagens ME. Overskriften var «Hysteri – den indbildte syke». Det var imidlertid særlig når lidelsen inntraff hos unge kvinner, at det kunne betegnes som hysteri og det man kalte skaperi – og det ble ofte forbundet med en berregnende og uforutsigbar personlighet. Men de unge mennene kom ikke veldig mye bedre ut av det – her artet det seg som lammende hypokondri og redsel for alt fra hjertesykdom til sinnssykdom. Mellom linjene forsto man at lidelsen kunne bunne i skyldfølelse fordi de hadde masturbert for mye i ungdommen – men merk at i 1913 var det skyldfølelsen og ikke selve masturberingen som ble utropt til sykdomsårsak. De litt frynsete unge mennene var et «kunstprodukt av et sterkt paavirkelig nervesystem og daarlige pedagoger».²⁶ Det fantes imidlertid også helt patente artikler ut fra hva vi vet i dag, og særlig interessant er innslagene av fokus på kvinnehelse utover det rent fasademessige. I *Urd* finnes for eksempel en lang artikkel om kreft i livmoren og kampen mot den, som holder et opplysningsnivå som virker holdbart også i dag.²⁷

25 *Urd* nr. 4, 7 og 14.

26 *Hjemmet* nr. 12, 13, 15 og særlig 17 og 18.

27 *Urd* nr. 28.

«Pjølterbordet skal vi springe over»

En del veiledningsplass ble likevel brukt til mer lettbente saker, eller saker som kan ses i sammenheng med den sosiale oppdriften som kjennetegner brede lesergrupper i denne perioden. Som Arnhild Skre påpeker i forordet til utgivelsen av Hulda Garborgs kokebok *Heimestell* fra 1922 (2013, kommer): «Ønsket om å stiga i sosial rang kravde at ein etter beste evne nærma seg dei høgare klassane både i folkeskikk og matvanar» – og slik økte etterspørselen etter veiledningsstoff på hjemmefronten. Dermed kunne ukebladleserne få relativt lange utlegninger om hva som var best av silke og plysj i stuer og salonger, og hvordan det var best at tjenerne serverte maten.²⁸ Man kan

«Pjølterbordet skal vi springe over, det pleier at greie sig saa uhyre letvindt.»

selsvagt innvende at dette innebærer at det ikke var middelklassen, men overklassen som leste bladene – ikke minst *Urd* hvor dette er hentet fra, og som nok også fremsto som litt mer

«upmarket» enn *Hjemmet*. Men det faktum at redaksjonen antok at leserne *trengte* disse rådene, tyder nok på at den kjente til tidens demografi og visste at det var en del lesere som hadde foretatt en aldri så liten klassereise.

Detaljrikkdommen vitner også om at redaksjonene mente leserne *trengte* litt oppdragelse: «Kaffen serveres av tjenerskapet enten paa den maate at en tjener byr om de iskjænkede kopper, mens en anden bringer fløte og sukker og en tredie avec'en.» Eller, det som ifølge *Urd* skulle være mest elegant: «[T]jeneren gaar om med et stort bret og frembyr tomme kopper, saa kommer et par piker med kaffekande i den ene og bret med sukker og fløte i den anden [...], saa byr tjeneren straks om likøren». Godt da, i en såpass komplisert verden, at i alle fall noe var enkelt:

28 *Urd* nr. 5, *Urd* nr. 4.

«Pjølterbordet skal vi springe over, det pleier at greie sig saa uhyre letvindt.» Men som *Urds* skribent påpekte: «[J]eg vilde nu ialfald ha et øie med at det ble anrettet i rette tid.»²⁹

Med økende sosial mobilitet og økende leseferdigheter var *målgruppene* ganske brede, selv om ordet neppe sto i ordbøkene ennå. I målgruppen var trolig enhver som hadde ti øre i portemonéen eller forklelommen og ikke noe bedre å bruke dem på. Men *idealleseren* befant seg nok i, eller var på full fart inn i, de midlere og tildels høyere lagene. Tonen i rådgivningsspaltene og veiledningsstoffet tyder på at bladene anså leserne for å være en samfunnsgruppe som hadde nok av mat og klær til å leve gode liv, men som også måtte vise nøy-somhet og drive sin hus-holdningsøkonomi på en effektiv og bærekraftig måte. Redaksjonene balanserte det mer nøkterne veiledningsstoffet med en forvisning om at leserne ønsket å strekke seg sosialt. Ukebladene trykket regelmessig menyer som ikke var beregnet på folk som led noen nød,³⁰ men *Urd* overgikk seg selv da det i mars 2013 publiserte en meny fra det danske kongelige slott der det sto både østers, gåselever, hummer og trøfler på menyen. Blant vintipsene var det detaljerte anvisninger om hva som passet, også når det gjaldt champagne – det var for eksempel slett ikke det samme om champagnen til andesteken garnert med oliven og syltede rognebær var en *Veuve Clicquot* eller en *Heidsieck Monopole*.³¹ Selv om landsbygdbe-folkningen fortsatt var stor, og mange hadde tilgang på det vi i dag kaller førsteklasses og kortreiste råvarer, økologiske til og med, lå nok noe av dette uten-

for mange leseres rekkevidde. Da som nå spilte ukebladene på at leserne likte å drømme seg litt bort og lese om verdener de ikke hadde adgang til.

«De kvindelige læger, av hvilke der burde være flere»

Den omfangsrike spalten om *avec-serveringen*, som bar navnet «Selskabelighet ved bordet», forteller om et samfunn med ny mobilitet, men også om forholdsvis bastante kjønnsroller, i alle fall hvis den jevne leser skulle bruke sin økende sosiale frihet til å kopiere de kondisjonertes skikker.

*«Og det kan ikke negtes,
det liker nu damerne
bedst da!»*

Spalten gikk over flere numre, men spaltisten kom stadig tilbake til pjølterbordet. Det hadde nemlig – lettvinheten til tross – den uhel-

dige siden ved seg at den fikk herrerne til å forbli i røkeværelset utover aftenen, der noen til og med ga seg til med å spille kort. Dette måtte man få bukt med. «Et utmerket middel til ialfald at trække herrerne ind i dameselskabet periodisk er at anbringe pjølterbordet i et hjørne i salonen. Det viser sig, at de da gjerne blir inde hos damerne. Og det kan ikke negtes, det liker nu damerne bedst da!»³²

Samtidig representerte noe av stoffet om dame-motene en tydelig kontrast til en verden der damene bare satt i salongen og håpet på herreselskap. Motereportasjene fra Paris vitnet om at nå var snart «alt» lov:³³ «[D]en individuelle smak har friere spilderum end nogensinde, hvilket igjen vil si, at damerne blir mere og mere fornuf-tige og selvstændige».³⁴ Noen amerikanske stemmerettskvinner hadde til og med begynt å

29 *Urd* nr. 4.

30 F. eks. *Hjemmet* nr. 11.

31 *Urd* nr. 13.

32 *Urd* nr. 8.

33 *Hjemmet* nr. 2, *Urd* nr. 6.

34 *Urd* nr. 6.

kle seg som menn,³⁵ og noen anbefalte de kinesiske damenes «delte skjørt». *Hjemmet* siterte – og ga sin tilslutning til – den amerikanske stemmerettsforkjemperen Carri Chapman Catt, som tok kraftig til orde for en ledigere klesstil:

Vi er [...] etterhaanden blit til rene dukker i syjomfruens og skrædderens hænder. Uten at mukke finder vi os i enhversomhelst tortur, som det falder dem ind at underkaste os. Vi har altfor længe været slaver. La os kaste av aaget. Men først og fremst væk med hatten – den er slet ikke til nogen nytte.³⁶

At bladene i økende grad la vekt på kvinners selvstendighet, er tydelig. *Hjemmet* viste dette også i sin oppslagsartikkel i nr. 2 1913, under tittelen «Kvinder i mænds arbeide»: Spørsmålet om «[k]vindens stilling i samfundet og hendes forhold overfor manden, socialt, politisk og økonomisk» hadde i vår tid nådd et «kulminationspunkt», og det kunne ikke nektes at «kvinden sitter inde med et sterkt vaaben i den kamp, hun fører, for at bli likestillet med manden. Dette vaaben er hendes selverhverv», skrev *Hjemmet*. Og det var ikke bare på enkeltstående områder av samfunnslivet at kvinnen hadde «trængt sig ind»: «Hun gjør sig gjældende overalt paa arbejdsmarkedet, og enkelte steder er der ogsaa grund til at ønske hende et hjertelig velkommen. Vi tænker f. eks. paa de kvindelige læger, av hvilke der burde være flere.» *Hjemmet* fortsatte:

En mængde kvinder har gjort sig bemerket paa videnskapens, kunstens og litteraturens enemerker. I forretningsverdenen har de erobret en plads, fra hvilken de ikke kan fortrænges, med tvertimot fortrænger manden, f. eks. fra konto-

rerne. I embedstanden vrimler det av dem, [og der er] kvindelige sporvognskonduktører, drosjekusker og – politibetjenter. Der er kvindelige jurister, til og med en borgermester! Kun det officielle diplomati har ingen kvindelige repræsentanter, men av kvindelige politikere og folkevalgte repræsentanter er der nok til at forstyrre verdensfreden, hvis de blir samlet på ett sted.³⁷

Hjemmet ville likevel advare litt mot utviklingen, for det var ikke alle stillinger kvinner tok seg like godt ut i. En sporvognskonduktør var nå så sin sak, men en kvinnelig drosjekusk! Eller en politikonstabel: «En kvinde, slæpende avsted med en fuld mand klokken 1 om natten, vil ikke virke overbevisende om at hun har fundet sit rette kald», slo bladet fast.³⁸ Men når det var sagt, var det

*«væk med hatten –
den er slet ikke til
nogen nytte»*

nok at notere den kjendsgjerning, at [kvinden er kommet ind i mandens erhvervsgræner] og herefter vil bli der, [og] naar hun er akceptert paa arbejdsmarkedet som mandens likestillede, er der jo intet at si paa, at hun forlanger at bli likestillet med ham ogsaa på andre omraader.³⁹

I det hele tatt var det nok ikke en sjel som tvilte på at kvinden ville seire og «faa sin vilje», konkluderte *Hjemmet*.⁴⁰

Bladene var generelt preget av kvinnesolidaritet. De var blant annet opptatt av å fange opp og omtale kvinner som hadde gjort seg bemerket. Dette preget både det nasjonale og det internasjonale stoffet. Det kunne være hovedoppslag på internasjonalt kjente navn, som den franske arkeologen, forfatteren og journalisten Jane Dieulafoy, som hadde klippet håret kort og

³⁷ *Hjemmet* nr. 2.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ *Ibid.*

³⁵ *Hjemmet* nr. 4.

³⁶ *Hjemmet* nr. 20.

kjempet ved sin manns side under den fransk-tyske krigen.⁴¹ Eller det kunne være i notisform, som den om de to unge kvinnelige medisinstudentene som var antatt til det frivillige redningskorps i Wien, avdeling utrykning.⁴² *Urd* skrev om den engelske Røde Kors-søsteren på Balkan som var utkalt for å ta seg av en skadd offiser en «frygtelig uhyggelig nat i snestorm og kulde». På veien falt hun og knuste kjevebenet, slo ut flere tenner, og ble også for øvrig ille tilredt. Men hun kom seg på bena og fortsatte fram til pasienten, «som hun omhyggelig pleiet og la bandage på før hun skjænket sin egen elendige forfatning en tanke». Noen dager etterpå var hun igjen i full jobb, med bandasje over hele hodet. «Vi kvinder føler os altid gla og stolte naar en av vort eget kjøen udmerker sig ved et eller andet», kommenterte *Urd*.⁴³

«Vi kvinder føler os altid gla og stolte naar en av vort eget kjøen udmerker sig»

Også innenriks ble det gitt honnør til kvinner som hadde utmerket seg, både mens de levde og *post mortem*. Når kvinner med viktige «selverhverv» gikk bort, var det like naturlig å span-dere en nekrolog på dem som på mennene. Eksempler var lærerinne og kvinnesakspioner Anne Holsen, som fikk sin nekrolog både i *Hjemmet* og *Urd*,⁴⁴ – eller frøken Elena Petersen, som rundt 1875 hadde vært «blant de første kvinder der indehadde stillingen som telegrafbestyrerinde i statens tjeneste». Om hennes historie kunne *Urd* fortelle at «[d]et var dengang en alt andet end misundelsesværdig stilling, kvinder i 'stillinger' møttes gjerne dengang med mistro og skarp kritik, men frk. Petersen var ved sin punktlighet og nøiaktighet i alle dele som skapt

til at vise verden hvad en kvinde kan få til».⁴⁵ Det var mange slike nekrologer, og også en fortsettelsesserie om kvinnene som hadde stått bak sine menn i de norske prestehjemmene – samt en helsides nekrolog om en av dem, «bispinde» Sofie Moe som var Jørgen Moes hustru.⁴⁶ Som tilfellet Sofie Moe viser, ble man imidlertid fortsatt ofte definert ved sin mann, eller for den saks skyld sin far. En kvinnelig kunsthistoriker som var den første kvinne Paven åpnet Vatikanets bibliotek for, og som hadde skrevet et verk om Michelangelos erotiske personlighet som fortsatt annonseres på Amazon – Martha Drachmann Bentzon – fikk for eksempel ikke lov til å gå hen og dø uten at det også skul-

le redegjøres opp og ned ad stolpe for hvilke enda mer berømte menn hun var kjødelig eller juridisk i slekt med: «Faren var dr. med. professor Drachmann, halvbror Holger Drachmann, gift med professor dr. juris Viggo Bentzon.»⁴⁷ Selv ble hun kalt professorinde, men det var ingen yrkestittel, bare et uttrykk for at hun hadde vært gift med en professor. Dette ble skrevet bare ett år etter Norge hadde fått sin første kvinnelige professor, Kristine Bonnevie, etter en lovendring som åpnet for at kvinner kunne ha embetsstillinger – populært kalt «Lex Bonnevie».

Natt til 7. juni 1913 ble også Pauline Bjørnstad utnevnt til Norges første kvinnelige overlærer i skolestyret i Kristiania. Riktignok ved en folkeskole, og riktignok ved hovedstadens minste, Tøien, men det ble møtt med jubel: «forsamlingen reiste sig for at hædre begivenheten og personen», og en kilde sa at utnevnelsen slett ikke var utslag av kvindeagitation, men uteluk-

41 *Hjemmet* nr. 16.

42 *Hjemmet* nr. 22.

43 *Urd* nr. 8.

44 *Hjemmet* nr. 25, *Urd* nr. 23.

45 *Urd* nr. 13.

46 *Hjemmet* nr. 25, *Urd* nr. 1, 4, 18, 19 og 23.

47 *Urd* nr. 4 1913.

kende av at Bjørnstad var en så dyktig fagperson. Så får det heller være at *Urd* på slutten av artikkelen la til følgende betryggende melding: «Og de mange vanskeligheter som man saa gjerne vil taarne op før kvinderne slippes til i de forskjellige stillinger, vil naturligvis her som ellers bare vise sig at være spøkelser ved høilyd dag. Likesom en mandlig overlærer maa ha en kvindelig tilsynslærerinde, saaledes vil frøken Bjørnstad faa sig en mandlig tilsynslærer.»⁴⁸ Utnevnelsen ble også omtalt i både *Allers* og *Hjemmet*.⁴⁹

Urd fikk og besvarte jevnlig henvendelser fra unge kvinner om yrke og utdanning,⁵⁰ og i ett nummer finner vi også et tilfelle av kampanjejournalistikk, en slags «*Urd* hjelper deg», for å få en kvinne inn i et mannsdominert yrke. Høsten 1912 var det kommet et brev til redaksjonen fra en ungdom som hadde så fryktelig lyst til å reise til sjøs – men, hun var kvinne. Hun ba *Urd* om hjelp. *Urd* sendte en medarbeider ned på sjømannskolen med brevet, «og *der* blev det liv i leiren»:

Sjøfolk er ridderlige; det har jeg altid sagt.
Nei saa morsomt at kvinderne vil komme til os,
ropte de allesammen, vi har ventet saa længe paa
dem ---⁵¹

Men dette var jo ikke nok i seg selv. *Urd* måtte derfor kontakte selveste hr. commander Lundh, chef for sjømannsskolen. Han var slett ikke uvil-

lig, men innså fort at dette var en sak for departementet. Da som nå tok imidlertid ikke departementsbehandling spesielt kort tid. Men like før sommerferien i 1913 forelå svarene fra både Forsvarsdepartementet og Departementet for handel, sjøfart og industri: Fra lovens side var det intet til hinder for kvinner til sjøs. Den elskverdige commander Lundh tilbød seg til og med, i kjølvannet av departementenes svar, å hjelpe den unge damen å komme om bord i en god skute.⁵²

«*Den elskverdige commander
Lundh tilbød seg til og med
å hjelpe den unge damen
å komme om bord
i en god skute*»

Utenriksstoff i mange
fasetter

Ukebladene hadde altså et betydelig innslag av internasjonalt stoff. Mye av det var ganske enkelt saker av den karakteren som man i dag kan finne på avisenes utenriks-sider. Her var alt fra små utenrikskuriosa til større utenriks spørsmål. Vitenskapsoptimismen var høy. Interessen for det internasjonale gikk gjerne hånd i hånd med interessen for teknologiske og industrielle fremskritt: Mellom Houston og Boston hadde man nå gjort forsøk med å sende pakkepost med «aëroplan»,⁵³ telegrafkablene over Atlanteren kunne bli erstattet av en trådløs forbindelse,⁵⁴ en ny verdensutstilling åpnet i Gent i april 1913,⁵⁵ og så videre.

Vel så viktig var imidlertid storpolitikken. Alle bladene skrev regelmessig om det som var dagens internasjonale politikk. Ikke minst var stadige meldinger fra de daværende Balkan-

48 *Urd* nr. 24.

49 *Allers* nr. 27, tillegg, *Hjemmet* nr. 26.

50 *F. eks.* *Urd* nr. 5, 15.

51 *Urd* nr. 26.

52 *Ibid.*

53 *Hjemmet* nr. 7.

54 *Hjemmet* nr. 8.

55 *Allers* nr. 21, tillegg.

krigene godt stoff,⁵⁶ med alt fra småstoff til nyhetssaker og reportasjer, herunder også presentasjoner av viktige navn i de krigførende landene – som for eksempel den greske kong Konstantin I, kong Nikita av Montenegro og den tyrkiske hærføreren Enver Bey – eller reportasjer fra krigens redsler både når det gjaldt skader og sykdom, sett gjennom øynene til en sykepleier.⁵⁷ En interessant side ved billedstoffet i *Allers* var i tillegg at det kunne forekomme helsides, kulørte «reportasje»-malerier fra krigen. På den måten ble deler av Balkankrigene på sett og vis visualisert for publikum, uten at man var avhengig av at pressefotografer hadde adgang til krigsskueplassene.⁵⁸ Utenriksstoffet fremstår ikke som veldig kontroversielt, til det hadde nok ukebladene for mange lesere å ivareta. Men det var der, og det var trolig viktig.

En kuriositet på utenriksfronten som det er verdt å merke seg, er den pussige

Madame de Thebes «røde almanak». *Hjemmet* hadde skandinavisk enerett på å publisere denne spalten i en tid da det gikk en stor okkult vekkelse over vestlige land.⁵⁹ Madame de Thebes var en Praha-basert skribent som årlig forega å forutse en rekke internasjonale begivenhe-

*«en skribent som årlig
forega å forutse en rekke
internasjonale begivenheter.»*

56 Krigene fant sted i 1912–1913. Først kjempet medlemmene av det nye Balkanforbundet (Bulgaria, Serbia, Montenegro og Hellas) mot Tyrkia og sikret seg nesten alle det osmanske rikets besittelser i Europa, samtidig som Albania ble selvstendig. Etter at freden var blitt sluttet i London i mai 1913, klarte ikke Serbia, Hellas og Romania å bli enig med Bulgaria om fordelingen av erobringene. Tyrkia benyttet seg av situasjonen til å si opp London-avtalen og gjenerobret Trakia med Adrianopel, men kom totalt sett svekket ut av krigen med et forholdsvis lite landområde på europeisk side av Bosphoros-stredet.

57 *Allers* nr. 1, 3, 4, 8, 15, alle tillegg, *Hjemmet* nr. 8, 15, 17, og 21, *Urd* nr. 8 og 9. Konstantin I ble konge i 1913 etter at faren, kong Georg I, var drept i et attentat.

58 *Allers* nr. 4, 15.

59 forskning.no, 13. mars 2003.

ter. Stoffet fremsto som en blanding av *clairvoyance* og astrologi, men skilte seg fra senere horoskoper eller intervjuer med synske i ukebladene i den forstand at hun forutså virkelige store internasjonale, *politiske* begivenheter, ikke bare kjendisskilsmisser. Mange av hennes forutsigelser skal ha blitt bekreftet. Men leser man hennes «almanak» i dag, i alle fall den for 1913 som ble gjengitt i *Hjemmet*,⁶⁰ virker den først og fremst som en godt informert utenriksanalyse – selvsagt ispedd en dose mystikk. Madame de Thebes var for øvrig uheldig og forutså nazismens fall litt for tidlig, og ble derfor drept av Gestapo.⁶¹

En viktig del av utenriksstoffet i ukebladene var imidlertid kongestoffet. Ut fra måten bladene ble redigert på i 1913, er det svært sannsynlig at ukebladenes kongestoff var en form for utenriksdekning. Selvsagt bunnet det også i en viss

fascinasjon for pomp og prakt og for de velplasserte og velstående – slik annet stoff i bladene vitner om. Som datidens store kjendiser hadde kongene en naturlig plass.

Men når det er sagt, hadde også kongestoffet en skarp, en vesentlig, side, og uten den ville stoffet neppe fått en så bred plass som det fikk. Ingen prinsesse eller dronning ble i 1913 omtalt i de bladene som her er undersøkt, bare for sine fjonge kjoler. I det hele tatt ble prinsesser og dronninger ikke så ofte omtalt sammenlignet med i dag – kongestoffet var hovedsakelig mennenes arena. Det var de av de kongelige som hadde de politisk sett mest betydningsfulle stiltingene, som først og fremst figurerte i ukebladene.

60 *Hjemmet* nr. 1.

61 <http://www.prague.net/the-golden-lane>.

For kongestoffet i 1913 var først og fremst storpolitikk. Det var maktspill og intriger som hadde samfunnsmessig betydning, og dette ønsket åpenbart redaksjonene at også de kvinnelige leserne skulle få kunnskap om. Kongestoffet ville trolig vært betraktelig mindre uten krig, fred og blodige konflikter, nye allianser og betydningfulle utskiftninger. Kong Georg av Hellas (Grækenland) fikk spalteplass fordi han ble myrdet i Thessaloniki.⁶² Hans sønn Konstantin overtok, og ble ikke bare feiret som monark, men som en betydelig krigsherre.⁶³ Kong Alfons av Spania kom på forsiden av *Hjemmet* ikke for sine damehistorier, men fordi han hadde vært utsatt for et attentat.⁶⁴ En større bakgrunnsartikkel om den tyske keiser Wilhelm II som tok utgangspunkt i keiserens 25-årsjubileum, ble begrunnet med hans dominerende politiske stilling.⁶⁵ Huset Romanovs 300-årsjubileum som ble omtalt i alle tre bladene,⁶⁶ var selvsagt både en historisk begivenhet og en aktuell sak med politiske over- og undertoner.⁶⁷ Men det skal nok innrømmes at i en verden med stadig økende strid mellom rødt og blått blod, skinte lojaliteten til monarkene igjennom: «Intet hof i Europa følges av publikum med den spændte interesse som den russiske. [...] Man spekulerer paa, om zaren – hvad saakaldte indviede paastar, virkelig er en ball i mægtige statsmænds hænder, eller om han er en velmenende, forstaaelsesfuld

*«ukebladenes kongestoff
var en form for
utenriksdekning»*

mand, som bare hægges i sine handlinger av et vældig regjeringsmaskineri og hindres i at se klart med sine egne øine gjennom det net av intriger, som spindes i hans omgivelser», åpnet *Hjemmet* en lengre artikkel i juni 1913.⁶⁸

De nyvalgte franske og amerikanske presidentene ble presentert omtrent på samme måte som kongene. Selv om presidentene ikke deltok i kriger på dette tidspunktet, har pressens utenriksdekning alltid også tatt for seg politiske endringer og begivenheter i utlandet generelt – og det gjorde også disse ukebladene.⁶⁹ Hvordan man skal klassifisere de – forholdsvis få – artiklene om det norske kongehuset, er mer usikkert. I pressens spede barndom på 1700-tallet var selvsagt politisk stoff og kongestoff nokså syn-

nymt (se Gundersen 2010: 41 ff.). De tiårene disse ukebladene fikk sin utbredelse, foregikk det imidlertid en avpolitisering av monarkiet i Norge, og i 1913 hadde den norske kongen ikke lenger

noen direkte politisk makt.⁷⁰ Kongefamilien hadde imidlertid på dette tidspunktet en viktig betydning som symboler for nasjonsbyggingen, hvilket antyder at stoffet om dem kanskje heller ikke var uten politisk betydning. Men stoffet om de norske kongelige var forholdsvis beskjedent, og lå mest i avdelingen for kosstoff – for eksempel brakte *Urd* den lille historien om den sporty nye norske dronningen som i oppveksten ble kalt Harry, mens kronprins Olav ble avbildet på

62 *Hjemmet* nr. 14, *Allers* nr. 14, tillegg.

63 *Allers* nr. 17, tillegg, *Hjemmet* nr. 15.

64 *Hjemmet* nr. 18.

65 *Hjemmet* nr. 24. Det skal selvsagt innrømmes at keiser Wilhelm også var en stor norgesvenn, slik Svein Skotheim skriver i sin bok om keiseren fra 2011, så helt uten innoverskuende elementer var dekningen ikke, men det aller meste av utenriksstoffet var der i sin egen rett, og uten noen norsk vinkel.

66 *Urd* nr. 10, *Hjemmet* nr. 11, *Allers* nr. 15.

67 *Hjemmet* nr. 11, *Allers* nr. 15, tillegg, *Urd* nr. 10.

68 *Hjemmet* nr. 23.

69 F. eks. *Allers* nr. 7 og 8, tillegg, og *Urd* nr. 7 om valget i Frankrike og den nye franske presidenten.

70 De spenningene dette forårsaket er en viktig ingrediens i Tor Bomann-Larsens fremstilling av kong Haakon og dronning Mauds liv i Norge i denne perioden, Bomann-Larsen 2008.

aketur med sin mor i *Allers*.⁷¹ Stoffet om den norske kongefamilien i de første sju månedene i 1913 av disse tre ukebladene gir i alle fall ikke holdepunkter for å si at kongelige fikk mye spalteplass bare for sine klær og fritidsaktiviteter.

Ifølge Svein Skotheim, som i 2011 publiserte en bok om keiser Wilhelms forhold til Norge, var keiseren – den gangen kalt verdens mektigste mann – en medieyndling av rang, og han er også blitt kalt den første ukebladkonge. Han skal ha vært blant de første som forsto seg på medie-strategi, og forsynte verdenspressen med bilder og stoff fra reiser og arrangementer (Skotheim 2011: 23). Uten at det er systematisk sammenlignet, er det sannsynlig at ukebladenes dekning både av kongestoffet spesielt og utenriksstoffet generelt kan ha vært mer personorientert enn avisenes. Men gjennomgangen av ukebladene i 1913 viser at kongestoffet var langt mer enn et mediesirkus uten politisk innhold. Selv det vi i dag oppfatter som selve juvelen i kronen i alt kongelig fjasestoff i ukeblader og tabloider – de kongelige bryllupene – var i 1913 like mye politikk som romantikk, om ikke mer. Når for eksempel hertugparet av Cumberlandts eneste sønn, prins Ernest August, i løpet av noen få korte vårmåneder i 1913 forlovet seg og så giftet seg med det tyske keiserparets eneste datter, prinsesse Viktoria Louise av Preussen, var det en betydningsfull politisk begivenhet. Bryllupet betød nemlig enden på konflikten mellom to fyrstehus som hadde pågått siden Preussen annekterte Hannover i 1866. Forlovelsen var dermed å anse som en fredsavtale, og selve bryl-

«den første ukebladkonge»

lupet var på samme tid et toppmøte: «Der er mangt og meget som tyder på, at vigtige forhandlinger vil finne sted, og en række av de større presseorganisasjoner har betegnet fyrstemøtet som en politisk begivenhet av stor betydning», skrev for eksempel *Allers* om møtene som ville finne sted under keiserdatterens bryllup.⁷² Jo da, kjolen til prinsessen ble omtalt, men det var i én eneste nyhetsmelding i tillegget til *Allers*,⁷³ så langt fra dagens terningtrilling som man omtrent kan komme. Prinsessen selv kom dessuten på forsiden av *Hjemmet* rett etter bryllupet, og visst var hun både vakker, velkledd og ven, men oppslaget var også legitimert av at den unge brud hadde fått oppnavnet «fredsengel» av berlinerne, siden giftermålet nå endelig kunne bety slutten på det spente forholdet mellom de to fyrstehusene.⁷⁴

Med årene har det selvsagt gått med ukebladenes kongestoff som med monarkiene – de er tømt for innhold og bare fernissen står igjen. Parallelt med dette har også den tomme fernissen blitt et dekningsområde i deler av dagspressen, formodentlig som en av mange smitteeffekter fra ukebladene. Enkelt sagt kan man anta at kongestoffet i ukebladene opprinnelig speilet pressens utenriksdekning, trolig som en service særlig til de kvinnelige leserne som i mindre grad leste aviser – og at når det innholdstomme kongefjaset fortsatt i dag lever i beste velgående også i tabloidavisene, er det kanskje et uttrykk for at det på ett eller annet tidspunkt smittet tilbake.

71 Urd nr. 6, *Allers* nr. 10, tillegg. En eneste sak var av litt mer alvorlig karakter, oppslaget i *Hjemmets* første nummer i 1913 om at dronningen var reist til England for å ta en operasjon. Men operasjonen gikk greit, og det var ikke lenger noen grunn til bekymring allerede da saken sto på trykk.

72 *Allers* nr. 22, tillegg.

73 *Allers* nr. 24, tillegg.

74 *Hjemmet* nr. 23.

Kvinnekamp og stemmerett

Sammenlikner man med *Nylænde*, som dekket både stemmerettskampen i alle dens avskygninger og annet kvinnestoff systematisk fra nummer til nummer, var det ikke veldig mye kvinnekampstoff i *Hjemmet*, *Allers* og *Urd*. *Urd* var det ukebladet som skrev mest om kvinnesak, men også i *Hjemmet* og *Allers* var temaet innimellom nevnt, ikke minst når det gjaldt de forskjellige aksjonsformene til de engelske suffragettene i Emmeline Pankhursts Women's Social and Political Union (WSPU), som drev med direkte aksjoner som innbefattet hærverk og ildspåsettelse. *Hjemmet* kalte dem «de gale suffragetter», og skrev at «med en fanatisme uten like turer de engelske stemmerettskvinner frem med sine voldsgjerninger, som vil komme til at staa som en skamplet paa kvindesakens historie».⁷⁵ Småstoffet om de engelske suffragettene i *Allers* og *Hjemmet* var selvsagt godt nyhetsstoff på grunn av aksjonene, men det skal også understrekes at disse to bladene ved flere anledninger ga uttrykk for bekymring over at suffragettene skadet saken – og også at de fikk litt vel hard medfart av britiske myndigheter.⁷⁶ Når man husker at fru Pankhurst nylig ble dømt til tre års straffearbeid, vil man forstå litt mer av den «forbitrede energi» som de engelske suffragettene drives av, skrev for eksempel *Allers* – som likevel satte spørsmålsteget ved om de kunne oppnå det som var hensikten gjennom sine «eiendommelige agitasjonsmaater».⁷⁷ *Urds* dekning var generelt mer tydelig engasjert i saken og også mer opptatt av å få fram de positive sidene og nyansene. Bladet publiserte blant annet et brev fra en norsk kvinne bosatt i Eng-

land, som understreket at de militante suffragettene slett ikke var representative og at en annen forening, den opprinnelige britiske landskvinnestemmerettsforeningen, var den som sto sammen med den norske i den internasjonale bevegelsen.⁷⁸ Det er også verdt å merke seg at *Hjemmet* så vel som *Urd* la stor vekt på 100-årsmarkeringen av Camilla Colletts fødsel, og at bladet i innledningen til den tre sider lange jubileumsartikkelen aller først nevnte hennes betydning som «den kvinde, som la grundvolden til kvindesaksbevægelsen i Norge, og som mere enn nogen anden har virket for kvindernes frigjørelse» – før bladet kom inn på forfatterskapet.⁷⁹

«en skamplet paa kvindesakens historie»

Helse- og sosialstoffet

Interessen for «kvindernes frigjørelse» viste seg alt i alt mer i det allmenne stoffet enn i stoff som handlet direkte om kvinnestemmeretten. En rekke eksempler er allerede nevnt. Men det er også grunn til å se litt nærmere på en debatt som først og fremst fant sted i *Urd*, som både viser at dette bladet hadde en del interesser som sammenfalt med *Nylændes* – men som også antyder at kvinnesolidariteten hadde noen sosiale grenser. Man aner her den sosiale kløften mellom ukebladenes idealleser og mange av de faktiske leserne. I tillegg til, eller heller som en naturlig, integrert del av, kvinnesakstoffet hadde *Nylænde* en god del sosialstoff. Bladet engasjerte seg i aktuelle saker der kvinner i «uløkka» skal ha drept sine barn. Det inviterte til debatt om fabrikktilsynsloven, barnearbeid, spørsmålet om kirkene burde være åpne for fattige og hjemløse, og så videre. Vi vet at det generelt var et nært forhold mellom kvinnesaken og sosialsakene, men også blant de kvinnene som ikke var spesielt engasjert i kvinnesaksspørsmål, har det

⁷⁵ *Hjemmet* nr. 16.

⁷⁶ *Hjemmet* nr. 16, 19, 20, 23, 25, *Allers* nr. 12, 13, 16, 22, 28, alle tillegg.

⁷⁷ *Allers* 16, tillegg.

⁷⁸ *Urd* nr. 8.

⁷⁹ *Hjemmet* nr. 4. *Ellers fantes – til dels omfangsrike – artikler om Camilla Collett i Urd* nr. 3–7.

nestekjærlige hjelpearbeidet en lang historie (se f.eks. Hagemann 2013: 29 ff.). Både *Hjemmet* og *Urd* satte pris på kvinner som engasjerte seg i sosiale forhold. Promoteringen av alle kvinnene som særlig hadde gjort seg bemerket innen saker som helse og ernæring, undervisning, barnearbeid, sier noe om at redaksjonene syntes sosialpolitikken var viktig – både som informasjon og sannsynligvis også som bevisstgjørings tiltak for leserne. Både *Hjemmet* og *Urd* hadde også sine egne hjelpeaksjoner for enker og andre verdig trengende, for lesere eller folk som leserne kjente til.⁸⁰ Men stort sett kan man kanskje si at stoffet var preget av en slags veldedig distanse. Når man sammenligner med *Nylænde*, ser man at det går en tydelig grense for hvor kontroversielle blader med masseappell kunne være.

*«stoffet var preget av en
slags veldedig distanse»*

Når kvinnene feiret seg selv i ukebladene for hundre år siden, var det tross alt de bedrestilte kvinnene de feiret: Det var de som hadde mulighet til utdanning, eller som på andre måter satt relativt greit i det – gjerne som følge av byrd eller ekteskap: enten de nå var professorinder eller bare vanlige middelklassekvinner med ressurser til å ha et pent og velholdt hjem. Men med ukebladenes utbredelse kan man ikke utelukke at de også ble lest av fabrikkjentene som aldri fikk utdannet seg videre, og som kanskje ble alenemødre og dermed fikk en særlig tung skjebne. De som hadde «seg selv å takke» var

nok velkomne med sine tøvninger når de skulle kjøpe bladene, men var ikke spesielt vel ansett i spaltene.

På forsommeren 1913 åpnet signaturen T.B.H. en debatt i *Urd* om forslaget fra daværende sosial- og handelsminister Johan Castberg om å gi barn født utenfor ekteskap rett til arv og farens navn. T.B.H. syntes ikke det var noen god idé – og dro kvinnekortet mot lovforslaget. For hva hvis moren til det uekte barnet skikket seg bra og giftet seg på nytt, det uekte barnet fikk en bra oppvekst, og etter 20 år dør så den biologiske faren fra kvinnen han var lovformelig gift med. «Nu sitter moren i uskiftet bo og familien kan leve av sine midler saalænge formuen holdes sammen. Men pludselig dukker hendes mands uegte barn op», skrev T.B.H. forferdet.⁸¹ T.B.H. fikk svar på tiltale fra en rekke skribenter, blant andre Katti Anker Møller, og de fleste sider ved problematikken ble belyst.⁸²

Også *Urd*-historiker Inger-Lise Breivik peker på at det var uvanlig med såpass kontroversielle emner i *Urd* – og det må også gjelde debattplansen. Slik sett er trolig denne debatten, som gikk over ti uker, et uttrykk for en forsiktig nyorientering. Den samme diskusjonen gikk i *Nylænde*, med noen av de samme skribentene. Den ble til gjengjeld aldri reist i de utgavene av *Hjemmet* og *Allers* som ligger til grunn for denne artikkelen. *Urd* selv inntok en tvetydig holdning til lovendringen, der det som kanskje var aller viktigst for bladet, tross alt var at man unngikk å bli satt barn på når man ikke var gift (Breivik 1980: 125–126).

80 I *Hjemmet* nr. 1 beskrives for eksempel en ulykkesforsikring for alle bladets kvartalsabonnenter. Forsikringen pålydende 200 kroner ble utbetalt etterlatte dersom ulykken medførte døden i løpet av 20 dager. Men det måtte være et ulykkestilfelle som ikke kunne tilregnes forsettlig eller selvforskyldt uaksomhet. Med andre ord trådte ikke *Hjemmet* til overfor enkene hvis mennene deres skadet seg fatalt i fylla. *Urd* drev våren 1913 blant annet innsamlingsarbeid for en «heltinde», en enke med ansvar for pleiebarn, *Urd* nr. 7 og 12.

81 *Urd* nr. 20.

82 *Urd* nr. 20, 22, 23, 24, 25, 26 og 30.

At ukebladene ikke var blant de aller mest radikale i en tid der nye ideer konstant tok form, er neppe annet enn man kan vente. Samtidig er det grunn til å være oppmerksom på det når kontroversielle samfunnsspørsmål når fram til spaltene i ukebladene. To år senere gikk for øvrig Castbergs forslag igjennom i Stortinget, etter mye kamp.

En liten kuriositet er for øvrig også her verdt å merke seg når det gjaldt kongestoffet, nemlig presentasjonen av den bulgarske dronning Eleonore i *Urd* i mai 2013. Som regel var, som sagt og i motsetning til dagens ukeblader og tabloidaviser, de fleste kongelige på prominent plass i disse ukebladene menn. Men dronning Eleonore fikk en helside for sitt eget arbeid blant fattige og nødlidende, «hvis tunge lod hun ofte lindrer med aapen haand». Og det var ikke bare hennes personlige veldedighetsarbeid som var poenget, men også hennes organisasjonsarbeid, for eksempel at hun hadde opprettet et «samaritanerinde-institut» som blant annet utdannet Røde Kors-søstre til Balkankrigene. Kongens mor, prinsesse Clementine, ble også omtalt høyt oppe i artikkelen for sitt arbeid med å sterkt forbedre de sanitære forholdene i Bulgaria. På 25 år var sanitetsbudsjettet i Bulgaria fordoblet, og antall ansatte i «den almindelige sundhetspleie» var seksdoblet.⁸³ Aksepterer man påstanden om at kongestoffet var en form for utenriksdekning, kan kanskje denne artikkelen antyde at mens kongene og prinsene tok seg av utenriks- og forsvarspolitikken og fikk spalteplass for det, fikk dronningene og prinsessene spalteplass når de tok seg av helse- og sosialpolitikken. Disse forskjellige måtene å løfte fram helse- og sosialstoffet på forteller uansett noe om hvordan

en økende aksept for det kvinner opp gjennom tidene har oppfattet som viktig, enten det nå var gjennom ukebladene eller på andre måter, har bidratt til at dette i dag er et av de viktigste politiske feltene.

Jorden sto

Selve den norske stemmerettssaken fikk liten oppmerksomhet i ukebladene. Kanskje ikke så rart – våren 1913 var det knapt nok noen nyhet lenger. *Nylænde* annonserte allerede 15. november 1912, etter det siste stortingsvalget, at kvinnene kom til å få alminnelig stemmerett i løpet av den kommende stortingsperioden – selv om det da nok ikke var klart at det ville gå gjennom det første året. Brita Ytre-Arne, som har stu-

*«Fra 1901 var
kvinnestemmeretten
sluset gradvis inn»*

dert mediedekningen av selve stemmerettsspørsmålet i tre perioder i 1890, 1907 og 1913, antyder at konfliktpotensialet og dermed nyhetsaspektet i saken var tatt ut i 1913 (2013, kommer). I hennes materiale, som omfatter en håndfull aviser samt *Nylænde* og *Urd*, fikk saken dermed mer oppmerksomhet, også i *Urd*, i 1907 da den siste store stemmerettsdebatten kom opp i Stortinget. Fra 1901 var kvinnestemmeretten sluset gradvis inn, først begrenset ved kommunevalg, og i 1907 fikk kvinner begrenset stemmerett ved stortingsvalg. I 1910 vedtok Stortinget allmenn stemmerett for kvinner ved kommunevalg, og i 1913 sto altså stortingsvalgene for tur. Det er likevel påfallende at verken *Hjemmet* eller *Allers* nevner vedtaket med ett ord, ettersom de ellers var opptatt av å få med seg en del både små og store nyheter. I ukene rundt stortingsvedtaket var *Allers* mer opptatt av Bergens nye jernbanestasjon, tsarens Berlinbesøk, turnernes sommerfest på Hovedøen – og selvsagt sjøsettingen av SS «Kristianiafjord», det

83 *Urd* nr. 21.

første skipet i den norske Amerikalinje.⁸⁴ *Hjemmet* skrev blant annet om keiser Wilhelm II igjen, Paris-motene og en liten sommersnutt om «[a]t brygge øl».⁸⁵ Men i nr. 25, halvannen uke etter stemmerettsvedtaket, hadde bladet forsideoppslag på Helen Robinson, USAs første kvinnelige senator og en sterk forkjemper for kvinne- og sosialsaker. Dette var ellers den ene gangen denne våren bladet hadde hovedsak på de engelske stemmerettskvinnene.

Urd tok imidlertid nyheten på alvor, og annonserte i alle fall i en notis i bladet som kom ut 14. juni 1913:⁸⁶ «Idet bladet skulde gaa i pressen, kom en av vore medarbeidere styrtende ind på kontoret.» Han kunne nemlig meddele at alminnelig stemmerett for kvinner ville gå gjennom Stortinget en av de første dagene. «– Er det ganske sikkert, spurte jeg. – Saa sikkert som at jorden staar, svarte han.» Det håper vi jo den gjør, la *Urds* notisskribent lekent til – og i neste nummer kunne bladet bekrefte at «[j]o, jorden stod og stemmeretten blev innført i forrige uke.»⁸⁷

Dermed var vårhalvåret 1913 over, like fort som det hadde begynt. Det «gamle frihetselskende Norge», som det sto i *Urd*,⁸⁸ hadde innført alminnelig stemmerett for kvinner som et av de første land i verden – uten at det skapte de helt store bølgene i ukebladene, men spørsmålene om kvinners frigjøring opptok tross alt redaksjonene på den ene eller den andre måten. Og historien var jo heller ikke over med stortingsvedtaket.

84 *Allers* nr. 24 og 25, tillegg.

85 *Hjemmet* nr. 24.

86 *Tre dager etter stortingsvedtaket, men redaksjonen ble avsluttet før vedtaket.*

87 *Urd* nr. 24, 25.

88 *Urd* nr. 28.

Mens nettene ble enda litt lysere før de ble mørkere igjen, og mens sommeren 1913 umerkelig gled over i ukebladenes syltesesong akkurat slik somrene fortsatt hundre år etter glir umerkelig over i ukebladenes syltesesong, kunne *Urd* fortsette å følge saken ved å trykke lange reisebrev fra den internasjonale kvinnestemmerettskongressen i Budapest. Der møtte «de hæderkronede norske forkjempere Gina Krog og [den andre stemmerettsgeneralen, Fredrikke Marie] Qvam» som den norske regjering's utsendinger,

til stor jubel fra de øvrige delegatene.⁸⁹ Nå var ikke kvinnelig stemmerett lenger noe det sto kamp om, nå var den blitt offisiell norsk politikk og en internasjonal suksess. Prosessen med å endre norske kvinners selv-

bilde for alltid var godt i gang, og ukebladene var tross alt med på lasset.

Konklusjon

I stemmerettsåret var ukebladene blitt folkelesning. Men ukebladene i 1913 nøyde seg ikke med lett underholdning. Det er åpenbart at ukebladredaksjonene mente de nye lesergruppene som omfavnet familiebladene, herunder særlig kvinnene, både trengte og fortjente mer substansiell informasjon enn det man får i de fleste ukeblader i dag. Heller ikke for hundre år siden sto ukebladene i spissen for radikale ideer, og man aner en sosial kløft mellom ukebladenes ideallesere og mange av de faktiske leserne. Men samtidig ble spørsmål om kvinners frigjøring løftet fram i mange fasonger, og det var til og med tilløp til nytenkning på tvers av de dypeste classeskillene. Og det at ukebladene tok informasjon noenlunde på alvor, må ses på som en honnør til leserne og til kvinnenes frigjøring i seg selv.

89 *Ibid.*

*«mer substansiell informasjon
enn det man får i de fleste
ukeblader i dag»*

Kilder:

- Allers* januar–juli 1913
Hjemmet januar–juli 1913
Urd januar–juli 1913
Nylænde november 1912–juli 1913
- Bomann-Larsen, Tor: *Makten. Haakon og Maud*, Cappelen Damm, 2008.
- Breen, Marta: «Den nye husmorskolen», *Prosa* nr. 5, 2011.
- Breivik, Inger-Lise: *Urd – eit kulturelt alternativ til dameblada?* Hovedoppgave i nordisk, Universitetet i Oslo, 1980.
- Egeland, Kjølvi: «Mellomkrigstid» i *Norges litteraturhistorie*, bind 5, Cappelen, 1975.
- Folkvord, Magnhild: *Fredrikke Marie Qvam. Rabaldermenneske og strateg*, Samlaget, 2013.
- Fonn, Birgitte Kjos, Kristin Skare Orgeret og Anne Hege Simonsen: «Marginalisering og normalisering i norske kvinneblader» i Kristin Skare Orgeret (red.) *Norske medier – journalistikk, politikk og kultur*, Cappelen Damm Høyskoleforlaget, 2012.
- Gundersen, Trygve Riiser: «Pressen i kommunikasjonskretslopet: Kongen i Christiania 1749» i Martin Eide (red.) *En samfunnsmyndighet blir til*. Bind I i *Norsk presses historie*, Universitetsforlaget, 2010.
- Gripsrud, Jostein: *Ukepressens kulturelle og samfunnsmessige betydning*, Foreningen Norsk Ukepresse, 1999.
- Gåsvatn, Kari: «Hun hadde broka på» i Audgunn Olteidal og Arnhild Skre (red.) *Formødrenes stemmer*, Pax, 2013.
- Hagemann, Gro: «Det moderne gjennombruddets døtre. Kvinneliv og kvinnekår rundt forrige århundreskifte» i Audgunn Olteidal og Arnhild Skre (red.): *Formødrenes stemmer*, Pax, 2013.
- Lønnaa, Elisabeth: *Stolthet og kvinnekamp. Norsk kvinnesaksforenings historie fra 1913*, Gyldendal, 1996.
- Reinertsen, Maria Berg: «Oppskriften på mor.» *Morgenbladet*, 2013
- Rørslett, Asmund: *Ukepressen – folkelesning i Norge*, Ukepressens informasjonskontor, 1977.
- Simonsen, Anne Hege: «Utlandet i norsk presse» i Rune Ottosen (red.) *Presse, parti og publikum 1880–1945*, bind 2 i *Norsk presses historie*, Universitetsforlaget, 2010.
- Skotheim, Svein: *Keiser Wilhelm i Norge*, Spartacus, 2011.
- Skre, Arnhild: «Hulda-miksen og utopien» i Hulda Garborg, *Heimestell*, 2013, (kommer).
- Søderlind, Didrik: «Astrologiens historie.» *forskning.no*, 2003.
- <http://www.forskning.no/artikler/2003/mars/1047397163.94>
- Ytre-Arne, Brita: «'Vi er altså dog allerede midt ude i det offentlige Liv'. Medieomtale av kvinne-stemmerett, 1890–1913», *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 2013 (kommer).

Forfattere

Elisabeth Eide er professor i journalistikk ved Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA). Hun har skrevet flere fag- og skjønnlitterære bøker, og har blant annet vært bidragsyter i verket *Norsk presses historie* (2010).

Birgitte Kjos Fonn er Dr. philos. i historie og førsteamanuensis i journalistikk ved HiOA. Hun har skrevet om utenrikspolitikk, utenriksjournalistikk og er medforfatter til *Norsk presses historie* bind 3. Fonn er koordinator for Fagforfatterstudiet ved HiOA.

Gerd von der Lippe er Dr. scient. i idretts-sosiologi og idrettshistorie og professor i idretts-sosiologi ved Institutt for idrett og friluftsliv, Høgskolen i Telemark.

Ragnhild Mølster er Dr. polit. i medievitenskap fra Universitetet i Bergen. Hennes forskningsinteresser knytter seg til dokumentarfilm, fjernsyn, journalistikk og retorikk. Mølster har arbeidet som forskningsformidler i Nordicom siden 2008.

Sissel Benneche Osvold er journalist og var ansatt i Dagbladet 1973–2007, fra 1984 som redaksjonssekretær og fra 1989 som kommentarskribent, fra 1990 med den ukentlige spalten *Sidesprang*. Osvold har blant flere priser fått Den store journalistprisen i 1992.

Else-Beth Roalsø er førstelektor på journalistutdanningen ved Universitetet i Stavanger, der hun underviser i feature- og dokumentarjournalistikk. Hun har hovedfag i journalistikk og har forsket på kvinner i pressen i en årrekke. Roalsø er bidragsyter i verket *Norsk presses historie* (2010).

Arnhold Skre er utdannet historiker, var 2003–2010 leder i Norsk Pressehistorisk Forening og redaktør for Pressehistorisk tidsskrift fra 2009. Skre har vel 30 års presseerfaring som journalist og redaktør, har gitt ut flere bøker og er blant medforfatterne til *Norsk presses historie* bind 3.